

Linnanmäki Martta

Kandidaatintutkielma

Lasten yksinäisyyden ehkäiseminen varhaiskasvatuksessa

KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Varhaiskasvatus

2021

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Lasten yksinäisyyden ehkäiseminen varhaiskasvatuksessa (Martta Linnanmäki)

Kandidaatintutkimus, 32 sivua

24.2.2022

Tämän kandidaatintutkielman aihe on yksinäisyys varhaiskasvatuksessa ja sen ehkäiseminen. Tutkielman tarkoituksena on selvittää, mitä yksinäisyys tarkoittaa varhaiskasvatusikäisten lasten kohdalla ja miten sitä voitaisiin ehkäistä varhaiskasvatuksen kontekstissa. Tutkielma vastaa sille asetettuun tutkimuskysymykseen siitä, millaisilla keinoilla yksinäisyyttä voidaan ehkäistä varhaiskasvatuksen henkilöstön toimesta.

Tutkielma on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Tutkielman sisältämä tieto on kerätty jo aiemmin aiheesta julkaistusta tutkimuksesta. Kuvailevalle kirjallisuuskatsaukselle tyypillisesti tämä tutkielma pyrkii selittämään yksinäisyyden ilmiötä, siihen vaikuttavia tekijöitä ja niiden välisiä suhteita, sekä vastaamaan tutkimuskysymykseen näillä kuvailevan kirjallisuuskatsauksen keinoilla.

Tutkielman tulosten perusteella yksinäisyyden ennaltaehkäisyssä on olennaista, että varhaiskasvatuksen henkilöstö on läsnä lapsiryhmässä ja toimii sen yhteenkuuluvuutta edistävillä tavoilla. Koska lasten yksinäisyys näyttäisi riippuvan usein pitkälti lasten vertaissuhteista ja niiden laadusta, tulisi varhaiskasvatushenkilöstön myös tukea näitä suhteita ja huolehtia siitä, ettei vertaissuhteista poissulkemista tai muuta kiusaamista tapahtuisi.

Avainsanat: yksinäisyys, poissulkeminen, kiusaaminen, yhteenkuuluvuus, vertaissuhteet, ennaltaehkäisy.

Sisältö

1. Johdanto	4
2. Teoreettinen viitekehys	6
2.1. Yksinäisyys tutkimuksen kohteena	6
2.2. Lasten vertaissuhteet varhaiskasvatuksessa	7
2.3. Varhaiskasvatuksessa tapahtuva poissulkeminen	7
2.4. Yhteenkuuluvuus varhaiskasvatuksen vertaisryhmässä	8
2.5. Lasten yksinäisyys varhaiskasvatuksen ilmiönä	9
2.5.1. <i>Yksinäisyys ja vertaissuhteiden laatu</i>	11
2.5.2. <i>Syitä yksinäisyydelle ja sen seuraukset varhaiskasvatuksessa</i>	12
3. Tutkimuksen toteutus	14
4. Tutkimuksen tulokset	16
4.1. Yksinäisyyden ehkäiseminen varhaiskasvatuksessa	16
4.1.1. <i>Yksinäisyyteen puuttuminen asiakirjoissa</i>	16
4.1.2. <i>Varhaiskasvatuksen työntekijät yksinäisyyden ehkäisijöinä</i>	18
5. Johtopäätökset	24
6. Pohdinta ja arviointi	26
Lähteet	28

1. Johdanto

Tutkielmani aiheeksi on valikoitunut teema, jota itse olen ajatellut paljon – ympärilläämme on paljon ihmisiä, jotka kokevat yksinäisyyttä syystä tai toisesta. Yksinäisyys on tunne, jota oletettavasti jokainen on elämänsä aikana jossain määrin kokenut. Siksi ajattelen, että se on aiheena samaistuttava myös lukijalle.

Pelkkää tunnetta laajempaan yhteiskunnallisena ilmiönä yksinäisyyden on kuvattu olevan ongelma, joka heikentää suomalaisten hyvinvointia ja terveyttä enemmän kuin mikään muu yksittäinen tuntemamme tekijä (Saari, 2016). Reitti yksinäisyyden kokemuksesta syrjäytymiseen on nähtävillä. (Paananen, Surakka, Kainulainen, Ristikari & Gissler, 2019). Perustelen tutkittavan aiheen tärkeyttä myös yksinäisyyden makrotason eli tässä tapauksessa kansanterveyden ja yhteiskunnan toimivuuden kannalta.

Tutkimustietoa yksinäisyydestä ilmiönä on paljon ja Suomessa yhteiskunnan tasolla ongelma tiedostetaan laajasti. Erityisesti ikääntyneiden yksinäisyydestä on paljon kotimaista tutkimustietoa (mm. Uotila, 2011; Palkeinen, 2007). Varhaiskasvatuksen näkökulmasta yksinäisyyttä sivutaan usein lasten kiusaamista tai muuta syrjintää käsittelevissä tutkimuksissa. Suoraan pienten lasten yksinäisyyttä käsitteleviä tutkimuksia on tehty suomalaisella tutkimuskentällä tois-
taiseksi vähän. Tutkimukset ovat kuitenkin koskettaneet yksinäisyyttä muun muassa syrjäytymisen ja poissuljetuksi tulemisen (Pikkumäki & Peltola, 2017), osallisuuden (Nivala, 2021), yhteenkuuluvuuden (Juutinen, 2015) sekä kiusaamisen (Kirves & Stoor-Grenner, 2017; Laaksonen, 2014) ja sen ennaltaehkäisyn (Repo, 2015) kautta.

Oletan, että lapset kokevat yksinäisyyttä jo varhaiskasvatuksessa. Lähtöoletuksenani on, että monet tekijät, jotka aiheuttavat ulkopuolisuuden tunnetta, lisäävät yksinäisyyden kokemusta. Yhden näistä tekijöistä voisi ajatella olevan kiusaaminen ja sen muotona poissulkeminen. Tutkimuksissa on todettu useaan otteeseen, että kiusaamista esiintyy jo varhaiskasvatusikäisten lasten keskuudessa (Kirves & Stoor-Grenner, 2017; Kirves & Sajaniemi, 2012).

Varhaiskasvatus on myös oivallinen paikka yksinäisyyden ehkäisemisen näkökulmasta. Lasten sosiaalisen syrjäytymisen vastaiselle työlle ympäristö on otollinen, sillä se on useimmille ensimmäinen paikka ennen koulun alkua, jossa he muodostavat vertaissuhteita lapsiryhmän keskellä (Laine & Talo, 2002, s. 151). Tämä yksinäisyyden ennaltaehkäisyn näkökulma on mukana tutkielmassani, kun etsin toimia, joilla yksinäisyyttä on varhaiskasvatuksessa ehkäisty.

Pidän itseisarvona sitä, että lapsella on varhaiskasvatuksessa hyvä olla. Yksinäisyyttä tuntevalla lapsella ei näin oletettavasti ole. Siksi perustelen aiheeni tärkeyttä myös varhaiskasvatuksen laadun näkökulmasta: laadukas varhaiskasvatus edellyttää turvallista ilmapiiriä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, s. 31) linjataan, että varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee sen mukaan myös suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä. Lisäksi varhaiskasvatustalain (2018) mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja sekä edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä. Nämä ovat käytännön toimia, joilla yksinäisyyteen puututaan.

Tässä kohtaa aikuisen rooli nousee esiin: mitä varhaiskasvatuksen ammattilainen voi tehdä ehkäistäkseen yksinäisyyttä varhaiskasvatuksessa? Siksi kysyn tutkielmassani, millaisilla keinoilla yksinäisyyttä voitaisiin ehkäistä varhaiskasvatuksen henkilöstön toimesta?

2. Teoreettinen viitekehys

2.1. Yksinäisyys tutkimuksen kohteena

Yksinäisyyden tutkimus on hyvin tuore ala. Yksinäisyyttä tieteellisestä näkökulmasta ensimmäisenä tarkasteli saksalainen psykoanalyytikko Frieda Fromm-Reichmann kirjoittaessaan aiheesta psykiatrian alan lehteen vuonna 1959 (Junttila, 2015). Lehteen kirjoittamassaan artikkelissa (*Psychiatry*, vol. 22) Fromm-Reichmann nostaa yksinäisyyden yhdeksi olennaisimmista mielenterveyteen vaikuttavista tekijöistä. Yksinäisyyteen pureutuivat Fromm-Reichmannin jälkeen muun muassa nimekkäät tutkijat kuten kehityspsykologi John Bowlby (van der Horst & van der Veer, 2008) ja sosiologi Robert S. Weiss (Weiss, 1987), jotka jatkoivat yksinäisyyden määrittelyä (Junttila, 2015).

Yksinäisyyttä määritellään monin tavoin riippuen näkökulmasta ja tutkimusalasta. Yksinäisyyttä on kuvailtu yksinäisyyden tunteen ja sen kokemuksen kautta muun muassa yksinoloksi, joka eroaa miellyttävästä yksinolosta kärsimyksen tunteen osalta (Tirkkonen, 2019, s. 41-42). Yksinäisyys koetaan negatiivisena tunteena, johon liittyy tarve ja kaipuu läheisyyteen sekä toisiin ihmisiin liittymiseen (Kirves & Stoor-Grenner, 2017).

Toisaalta yksinäisyyden kokemuksen ei nähdä automaattisesti vaativan fyysistä yksinoloa, vaan sitä voidaan tuntea myös toisten läsnä ollessa (Tirkkonen, 2019, s. 41–42). Sosiaalisesta näkökulmasta yksinäisyyttä määritellään muun muassa ystäväverkon puuttumiseksi, mutta emotionaalisesta näkökulmasta määritelmä ei ole välttämättä yhtä suoraviivainen; sitä on kuvattu muun muassa läheisen kiintymyksen kohteen puuttumiseksi (Kirves & Stoor-Grenner, 2017). Lisäksi sitä luonnehditaan surun, tyhjyyden ja kaipuun tunteeksi (Asher & Paquette, 2013, s. 75). Ennen kaikkea yksinäisyys on subjektiivinen kokemus (Junttila, 2015).

Yksinäisyyden emotionaaliseen kokemiseen ei näiden määritelmien mukaan tarvita fyysistä yksinoloa, eikä yksinäisyyden tunteen ja ihmissuhteiden määrän välillä ole aina yhteyttä. Kaikkia edellä mainittuja yksinäisyyden määritelmiä yhdistää kuitenkin yksinolon psyykkinen tai fyysinen tila, joka koetaan negatiivisena. Nivala (2021) käyttää yksinäisyyden ehkäisemisestä puhuessaan termejä sosiaalinen ja emotionaalinen yksinäisyys. Nämä toisistaan erotetut yksinäisyyden jaotelmät kattavat sekä ihmisen subjektiivisen kokemuksen yksinäisyydestä, että yksinäisyyden tilannesidonnaisuuden, minkä vuoksi käytän tutkielmassani kyseisiä käsitteitä.

2.2. Lasten vertaissuhteet varhaiskasvatuksessa

Käytän tutkielmassani termiä vertaissuhde kuvaamaan lasten keskenään muodostamia vuorovaikutussuhteita päiväkotitai esiopetusryhmissä. Vertaisilla tarkoitetaan lapsia, jotka ovat keskenään samanikäisiä tai samassa vaiheessa kehitystä (Repo, 2015, s. 122).

Vertaissuhteet on tarpeellinen termi tutkielmani kannalta, sillä niiden vaikutus lapsen yksinäisyyden kokemukseen on kiistaton – toimivat vertaissuhteet on mainittu yksinäisyyden ehkäisyn osatekijäksi (Asher & Paquette, 2003, s. 76). Lisäksi vertaissuhteilla on vahvat yhteydet lapsen kokonaisvaltaiseen kehitykseen (Laine & Tallo, 2002, s. 150)

Vertaissuhteille leimallista on hyväksynnän tarve (Repo, 2015, s. 123). Asherin ja Paquetten (2003) artikkelissa vertaissuhteisiin liitetään termi vertaishyväksyntä. Hyväksyntä yhdistetään artikkelissa tarpeeseen luoda ystävyysuhteita ja tulla nähdyksi. Ystävyysuhteiden merkityksestä mainitsee myös Nivala (2021, s. 53) artikkelissaan, jossa hän liittää emotionaalisen yksinäisyyden ja ystävyysuhteen puuttumiseen toisiinsa. Kyselytutkimuksissa lasten, joilla on laadukkaita ystävyysuhteita, on raportoitu kokevan vähemmän yksinäisyyttä kuin muiden (Asher & Paquette, 2003, s. 77).

Vertaissuhteiden alle mahtuu myös eritasoisia suhteita, kuten ystävyysuhteita. Ystävyysuhteessa on kyse vastavuoroisesta ja läheisestä, emotionaalisesti lämpimästä suhteesta, poislukien perheenjäsenten väliset suhteet (Naskali, 2019, s. 8). Ystävyteen kuuluvat molemminpuolinen kiintymys, sitoutuneisuus ja vastavuoroisuus (Repo, 2015, s. 122), kun taas vertaissuhde ilman ystävyyttä ei vaadi näitä piirteitä.

Käsittelen tutkielmassani vertaissuhteiden lisäksi myös ystävyden ja yksinäisyyden yhteyttä, mutta selkeyden vuoksi puhun pääkäsitteenä vertaissuhteista. Vertaissuhteista ei voi kuitenkaan puhua tiedostamatta, että niitä on eritasoisia lapsiryhmien sisällä. Useimmissa yhteyksissä on kuitenkin mahdollista sisällyttää ystävyysuhteet vertaissuhteiden alle.

2.3. Varhaiskasvatuksessa tapahtuva poissulkeminen

Oletan, että lasten vertaissuhteista ulkopuolelle jääminen eli poissuljetuksi tuleminen, aiheuttaa yksinäisyyden tunnetta varhaiskasvatuksessa. Oletusta puoltavat myös Asher ja Paquette (2003), jotka toteavat poissulkemisen olevan yhteydessä yksinäisyyden kokemukseen.

Kiusaamisen muotona poissulkeminen on pienten lasten kohdalla yksi yleisimmistä (Pikkumäki & Peltola, 2017). Keskityn tutkielmassani laajemman kiusaamisen kirjon sijaan poissulkemiseen, jotta aiheen käsittelytapa pysyy selkeänä. Kiusaamisen muotona erityisesti juuri poissulkeminen yhdistetään useissa löytämissäni lähteissä yksinäisyyteen (mm. Kirves & Stoor-Grenner, 2017; Asher & Paquette, 2003), joten rajausvalinta vaikuttaa perustellulta. Hiljaisesti, ilman suoraa aggressiota poissuljetut lapset, näyttävät kokevan vahvimmin yksinäisyyttä (Asher & Paquette, 2003, s. 76; Kirves & Stoor-Grenner, 2017, s. 25).

Poissulkeminen voi näyttäytyä käytännössä sekä verbaalina että nonverbaalina sivuuttamisena. Verbaalisti lapset poissulkevat toisiaan esimerkiksi sanallisesti ilmaisemalla, ettei jotain lapsista tahdota mukaan leikkiin, minkä lisäksi hänestä saatetaan nostaa esiin negatiivisia asioita eli solvataan suoraan (Pikkumäki & Peltola, 2017, s. 10). Tämän herättäessä vastakaikua muissa lapsissa kohteesta tulee ryhmässään poissuljettu ja kiusaamisen kohde.

Varhaiskasvatuksessa nonverbaali poissulkeminen voi näyttäytyä siten, ettei poissuljettua lasta kuunnella, katsota tai häntä lähdetä karkuun. Poissuljetuilla lapsilla on usein leikissä mukana ollessaan matalahierarkkiset roolit (Pikkumäki & Peltola, 2017). Matalahierarkkisuus näkyi myös varhaiskasvatushenkilöstön kuvauksissa kiusaamisesta: ”..ne panee sen aina oleen kisanana, ei oo ihan sellasissa rooleissa missä muut lapset siellä on. Et kyllä se menee vähän niinku toisten mukana, mut ei sit kuitenkaan oo tasavertaisena” (Kirves & Stoor-Grenner, 2017, s. 14).

Kirveen ja Stoor-Grennerin (2017) tutkimuksessa ilmeni paljon puhetta poissulkemisesta: lapsille ja varhaiskasvatuksen henkilöstölle tehtyjen haastattelujen perusteella nimenomaan ryhmästä poissulkeminen ja leikkien ulkopuolelle jääminen puhututti eniten. Lähes kaikki haastatellut ja havainnoidut tilanteet, joissa esiintyi kiusaamista, kulminoituivat tavalla tai toisella leikkien ja leikkikavereiden valintaan sekä poissulkemiseen (Kirves & Stoor-Grenner, 2017, s. 19). Poissulkemisessä on siis kyse varsin keskeisestä ja yleisestä kiusaamisen muodosta.

2.4. Yhteenkuuluvuus varhaiskasvatuksen vertaisryhmässä

Poissulkemisen vastapariksi esitän lasten yhteenkuuluvuuden käsitettä sillä ajatuksella, että yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistaminen lapsiryhmässä voisi toimia ennaltaehkäisevänä keinona yksinäisyyttä vastaan. Yhteenkuuluvuuden rakentaminen tarkoittaisi myös poissulkemiseen puuttumista. Yhteenkuuluvuuden käsitteen tarkastelu voisi siis olla olennainen pala yksinäisyyden ehkäisyä, ja siten perusteltu osa tutkielmaa.

Juutinen (2015) on todennut tutkimuksessaan, että lapset itse toisaalta luovat yhteenkuuluvuutta, mutta toisaalta vähentävät sitä sulkemalla ryhmästä pois. Käytän tutkielmassani näitä termejä vastavoimina toisilleen. Oletan, että mitä enemmän lapsiryhmän sisällä rakennetaan yhteenkuuluvuutta, sitä vähemmän tapahtuu poissulkemista ja sitä kautta ryhmässä koetaan vähemmän yksinäisyyttä.

Koko lapsiryhmän yhteenkuuluvuuden tunteen voidaan edellä mainitun perusteella ajatella vähentävän yksinäisyyden kokemusta. Lapsen yhteenkuuluvuuden tunne ehkäisee myös tutkitusti oppimisvaikeuksia ja sosiaalista syrjäytymistä (Juutinen, 2015). Tähän on liitettävissä myös vertaissuhteita käsitellessäni mainitsemani myönteisten vertaissuhteiden positiivinen vaikutus lapsen kehitykseen (Laine, 2002). Kun lapsi tuntee kuuluvansa vertaisryhmään, joka edellyttää myönteisiä vertaissuhteita, hänellä voi olla suotuisimmat mahdollisuudet oppia uutta, kasvaa ja kehittyä. Näin linjataan myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ”Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä.” (Opetushallitus, 2018, s. 22)

Palaan yhteenkuuluvuuden teemaan tarkemmin esitellessäni varsinaisia tutkimustuloksia, jotka vastaavat tutkimuskysymykseeni. Yhteenkuuluvuus on käsite, joka nousee esiin kirjallisuudessa, jossa puhutaan yksinäisyyden tai syrjäytymisen ehkäisemisestä. Siksi se on tarpeellinen termi vastatessani kysymykseen, miten yksinäisyyttä voitaisiin ehkäistä varhaiskasvatushenkilöstön toimesta.

2.5. Lasten yksinäisyys varhaiskasvatuksen ilmiönä

Halusin aloittaa tutkielmani selvittämällä, millainen ilmiö yksinäisyys on varhaiskasvatuksessa. Olen pyrkinyt määrittelemään yksinäisyyttä vertailemalla erilaisia näkökulmia ja määritelmiä toisiinsa. Määritelmäni on väljä, mutta se kattaa nähdäkseni kaikki ne keinot selittää yksinäisyyttä ilmiönä, joihin syvennyin: yksinäisyys on ennen kaikkea subjektiivinen tunne, jossa on kysymys negatiivisena koetusta yksinolon tilasta, joka voi olla sekä sosiaalinen että emotionaalinen tai yhtä aikaa molempia.

Kysymykseni ei kuitenkaan ollut yleisesti yksinäisyyden määrittely, vaan yksinäisyys varhaiskasvatuksessa. Tärkeää tutkimuskysymyksen validiteetin kannalta on, että lähtöoletus siitä, että varhaiskasvatuksessa esiintyy yksinäisyyttä, on totta. Tästä syystä selvitin ensimmäiseksi väitteen paikkansapitävyyden.

Totesin, että yksinäisyyden voi päätellä ilmiönä koskettavan myös varhaiskasvatusta, sillä jo kolmevuotiaat lapset alkavat kokea yksinäisyyttä ryhmässä abstraktina, psyykkisen etäisyyden ja ulkopuolisuuden tilana (Nivala, 2021). Tutkimukset ovat myös todenneet, että alle kouluikäiset lapset ymmärtävät yksinäisyyden tunnetasolla sekä kokevat itse yksinäisyyttä (Kirves & Stoor-Grenner, 2017). Yksinäisyyden tunteen on todettu kehittyvän lapsen muiden tunteiden ja sosiaalisen kehityksen mukana. Asherin ja Paquetten (2003) artikkelissa huomautetaan, että myös lasten yksinäisyys on ennen kaikkea sisäinen tunne, vaikka siihen voi vahvasti vaikuttaa sosiaalinen elämä. Emme siis voi päätellä yksittäisen lapsen yksinäisyyden kokemusta ainoastaan esimerkiksi tämän ihmis- tai vertaissuhteiden määrän perusteella, aivan kuin emme aikuisenkaan.

Yksinäisyyttä on pidetty kehityspsykologisessa tutkimuksessa pitkään tunteena jota lapset eivät koe, sillä ajateltiin, että yksinäisyyttä aletaan kokea vasta esimurrosiässä nuoren alkaessa kaivata läheisiä suhteita omanikäisiin. Tänä päivänä pidetään kuitenkin selvänä, että yksinäisyyttä koetaan kaikenikäisten keskuudessa (Nivala, 2021). Yksinäisyys on myös varhaiskasvatuksen ammattilaisia koskettava ilmiö, sillä se liittyy jo pienten lasten arkeen.

Yksinäisyyden kokemukseen liittyen on löydetty säännönmukaisuuksia: yksinäisyyden on havaittu aiheen parissa tehdyissä tutkimuksissa olevan vahvinta usein syrjäänvetäytyvien lasten kohdalla, jotka tulevat ryhmässään torjutuiksi (Kirves & Stoor-Grenner, 2017). Tällaisista lapsista puhutaan Mannerheimin lastensuojeluliiton julkaisemassa artikkelissa *Kiusaavatko pienetkin lapset?*: ”He alkavat kokea itsensä pikkuhiljaa yksinäisiksi, ja viimeistään koulussa heillä alkaa esiintyä depressiivisyyttä ja negatiivista itsearviointia” (Kirves & Stoor-Grenner, 2017, s. 25). Arvottomuuden, toivottomuuden, ulkopuolisuuden ja hylätyksi tulemisen tunteiden lisäksi lapsen yksinäisyyden pitkittymisestä voi seurata jopa itsetuhoisuutta (Nivala, 2021, s. 37).

Nivala nostaa esiin artikkelissaan, että vaikka lapsuuden yksinäisyyden vakavat seuraukset yksilön kehitykselle, mielenterveydelle ja sosiaalisille ulottuvuuksille tunnetaan, lasten kokemaa yksinäisyyttä helposti aliarvioidaan. Lisäksi hän toteaa yksinäisyyden polun alkavan monien kohdalla varhaislapsuudessa ja jatkuvan läpi elämän (Nivala, 2021, s. 37).

Koska yksinäisyys on ennen kaikkea subjektiivinen kokemus, on mielekästä selvittää, miten lapset itse kuvailevat ja tunnistavat yksinäisyyttä. Nivalan (2021) artikkelissa mainitaan, että

on todettu jo viisivuotiaiden lasten ymmärtävän, mitä yksinäisyys tarkoittaa. Lapset liittävät yksinäisyyteen hyvin vahvasti vertaissuhteet, sekä ymmärtävät sosiaalisen ympäristön prosesseja, joissa yksinäisyys voi kehittyä. Näitä sosiaalisen ympäristön prosesseja ovat esimerkiksi läheisen ihmisen menettäminen, riidat, sosiaalinen torjunta ja poissuljetuksi tuleminen (Nivala, 2021, s. 49).

Lapset osaavat myös liittää yksinäisyyteen tunteita, joita pidetään yleisesti tunnuksenomaisina yksinäisyydelle, kuten surun, tarpeettomuuden ja ulkopuolisuuden tunteita (Nivala, 2021; Kirves & Stoor-Grenner, 2017). Tämän perusteella jo pienet lapset ymmärtävät sekä yksinäisyyden sosiaalisen että emotionaalisen puolen.

Toisaalta on myös väitetty, etteivät 5-6-vuotiaat lapset vielä tunnista ryhmän keskellä koettua yksinäisyyttä olemassa olevaksi yksinäisyydeksi (Asher & Paquette, 2003, s. 76). Tässä tapauksessa alle kouluikäiset lapset eivät vielä ymmärtäisi yksinäisyyden emotionaalisia ulottuvuuksia laajuudessaan.

2.5.1. Yksinäisyys ja vertaissuhteiden laatu

Yksinäisyys on useissa tieteellisissä julkaisuissa liitetty vertaissuhteissa ulkopuolelle jäämiseen (Asher & Paquette, 2003; Kirves & Stoor-Grenner, 2017; Nivala, 2021). Ulkopuolelle jääminen on tila, johon lapsi päätyy poissuljetuksi tullessaan.

Poissulkeminen on yksi yleisimmistä kiusaamisen muodoista jo varhaiskasvatuksessa (Pikkumäki & Peltola, 2017). Silti se on kiusaamisen muodoista se, jota lapset eivät itse välttämättä osaa nimetä kiusaamiseksi kiusaamisesta kysyttäessä. Sen sijaan, jos lapselta kysytään millaiset asiat pahoittavat tämän mielen, vastaukset liittyvät hyvin usein poissulkemiseen (Kirves & Stoor-Grenner, 2017, s. 19).

Yhteydet poissulkemisen ja yksinäisyyden välillä ovat vahvasti nähtävillä: sen, kuinka hyvin lapsi on hyväksytty vertaisryhmässä, voidaan nähdä vaikuttavan yksinäisyyden kokemukseen, sillä aiheen parissa tehdyssä tutkimuksessa heikommin vertaisryhmään hyväksytyjen lasten kohdalla raportoidaan vahvemmassa yksinäisyyden kokemuksesta (Asher & Paquette, 2003). Poissuljettua lasta ei loogisesti päätellen hyväksytä vertaisryhmässä.

Yksinäisyys varhaiskasvatuksessa on ilmiö, joka lisääntyy poissulkemisen lisääntyessä. Lapsilla, niin kuin aikuisillakin, on universaali tarve kuulumiseen (Nivala, 2021, s. 47). Jos lapsi suljetaan pois, voiko hän tuntea kuuluvansa joukkoon?

Toisaalta ystävyys on tekijä, joka suojaa lasta yksinäisyydeltä. Ystävyys mainitaan Asherin ja Paquetten artikkelissa poissuljetuksi tulemisen vaikutuksia puskuroivaksi voimaksi (2003, s. 77). Sellainen lapsi, jolla on riski tulla poissuljetuksi, saa suojaa ystävyydestä (Rubin, Fredstrom & Bowker, 2008). Jopa yksikin vastavuoroinen ystävyysuhde voi suojata lasta, jopa pitkäaikaisen kiusaamisen kohteeksi joutunutta, negatiivisilta emotionaalisilta kokemuksilta vertaisryhmässään (Pikkumäki & Peltola, 2017, s. 12). Ystävyysuhteet näyttävät suojelevan lasta kiusatuksi tulemiselta ja sen vaikutuksilta.

Nivala puhuu yksinäisyyden kokemuksen yhteydessä siitä, kuinka kyse voi olla emotionaalisesta yksinäisyydestä, jos lapsella ei ole ystävää, vaikka hän kaipaa sellaista (Nivala, 2021, s. 53). Lasten tarve ystäville on siis olemassa, joten vertaissuhteiden lisäksi on syytä kiinnittää huomiota myös lasten ystävyysuhteisiin.

Laineen ja Talon tekstissä puhutaan toverisuhteista, ja linjataan, että toverisuhteet voivat toimia lapsen kehityksen kannalta suoja- tai riskitekijöinä (Laine & Talo, 2002, s. 150). Se, kumpaan suuntaan vertaissuhteet vaikuttavat lapsen kehityksen kannalta, riippuu siitä, onko lapsi hyväksytty vertaisryhmässään vai suljetaanko häntä pois. Ystävyysuhteet näyttävät olevan vahvasti lapsen kehityksen suojatekijä.

2.5.2. Syytä yksinäisyydelle ja sen seuraukset varhaiskasvatuksessa

Tutkielmassani olen esittänyt yhdeksi yksinäisyyden syyksi poissuljetuksi tulemista. Syyt, jotka varhaiskasvatuksessa johtavat poissulkemiseen, ovat moninaiset. Esimerkiksi joidenkin temperamentti- ja persoonallisuuden piirteiden on tutkittu olevan vahvemmin yhteydessä yksinäisyyteen kuin toisten – ujous, sisäänpäin suuntautuneisuus, epävarmuus ja arkuus ovat jossain määrin yhdistettävissä yksinäisyyteen (Nivala, 2021; Repo, 2015, s. 144). Lisäksi aggressiivisuuteen taipuvaisilla lapsilla on suurentunut riski tulla poissuljetuksi vertaisryhmässään (Repo, 2015, s. 138).

Myös sosiaalisten taitojen vaikutukset yksinäisyyteen on tunnistettu (Nivala, 2021). Poissuljetuksi vertaisryhmästään tulevat todennäköisemmin lapset, joilla on vaikeuksia ryhmässä toimimisessa, tai aggressio- ja itsehillintäongelmia (Pikkumäki & Peltola, 2017, s. 11; Rubin, Fredstrom & Bowker, 2008, Repo, 2015, s. 139; Laaksonen, 2014, s. 19). Sosiaalisten taitojen ja yksinäisyyden yhteyteen liittyy silti epätarkkuutta – onko yksinäisyys seurausta sosiaalisten taitojen hitaammasta kehityksestä, vai sosiaalisten taitojen hidas kehitys seurausta yksinäisyydestä? On ainakin selvää, että lapsi, jolla oli jo ennestään vaikeuksia sosiaalisissa taidoissa, ei

saa myöskään lisäharjoitusta, mikäli hän ei ole hyväksytty vertaisryhmässään (Laine & Talo, 2002, s. 150; Laaksonen, 2014, s. 22). Toisin sanoen yksinäisyydestä kärsivällä lapsella ei välttämättä ole samoja edellytyksiä sosiaalisten taitojen kehittymiselle kuin muilla lapsilla.

Laineen ja Talon (2002) mukaan joissakin suhteissa vertaisryhmän on katsottu olevan lapsen kehitykselle jopa merkityksellisempi kuin vanhempien. Kun lapsi kerryttää positiivisia kokemuksia vertaissuhteissaan, lapsi saa mahdollisuuden tuntea kuuluvansa ryhmään ja tehdä sosiaalisia vertailuja. Samalla kehittyvät itsetuntemus, itsetunto, sosiaalisen todellisuuden taju ja sosiaaliset taidot (Laine & Talo, 2002, s. 150). Herää kysymys siitä, mitä tapahtuu näiden edellä mainittujen sosio-emotionaalisten taitojen kehitykselle, jos lapsen kokemukset vertaissuhteissa ovat pääosin negatiivisia?

Näiden sosio-emotionaalisten kehitysuhtien lisäksi on syytä tarkastella myös yksinäisyyden vaikutuksia oppimiseen. Varhaiskasvatustalaki (2018) määrittelee varhaiskasvatuksen tarkoittavan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Siksi oppimisen näkökulma täytyy ottaa esille myös tätä aihetta mietittäessä.

Varhaislapsuudessa kiusatuksi tulleilla lapsilla, joilla on oletettavasti negatiivisia kokemuksia vertaisryhmässä, on todettu ilmenevän kouluiässä koulunkäyntiin liittyviä sopeutumisvaikeuksia (Pikkumäki & Peltola, 2017, s. 10). Lasten, joilla on positiivisia kokemuksia vertaisryhmässään, on todettu sopeutuvan kouluympäristöön paremmin, ja heidän kouluasenteensa on keskimäärin myönteisempi (Laine & Talo, 2002, s. 150). Sama tutkimustulos lienee siirrettävissä myös varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen puolelle. Toki peruskoulussa kouluasenteiden roolin voidaan ajatella olevan merkittävämpi oppimistuloksia ja oppimistavoitteiden täyttymistä silmällä pitäen, mutta lainalaisuuksina tutkimustulokset ovat kiinnostavia myös varhaiskasvatusta ajatellen – ovatko vertaisryhmässään hyvin viihtyvät lapset avoimempia uuden oppimiselle kuin poissuljetut?

3. Tutkimuksen toteutus

Tutkielman tavoitteena on selvittää, mitä yksinäisyys tarkoittaa varhaiskasvatusikäisten lasten kohdalla ja miten sitä voitaisiin ehkäistä varhaiskasvatuksen kontekstissa. Pysin tutkielmassani vastaamaan tutkimuskysymykseen siitä, millaisilla keinoilla yksinäisyyttä voidaan ehkäistä varhaiskasvatuksen henkilöstön toimesta.

Lähestyn tutkielmani aihetta aluksi lapsen yksinäisyyden kokemuksen kautta. Koska tiede lähtee olemassa olevan tiedon pohjalta, täytyy tutkimuksen lähtöaiheesta tehtyyn tutkimukseen tutustumisesta (Malmberg, 2014, s. 62). Koska tutkielmani on toteutettu kirjallisuuskatsauksena, sen idea on kokonaisuudessaan edellä mainittu.

Teoreettiseen viitekehykseen haen kuvausta lapsen yksinäisyydestä – millaisesta ilmiöstä on kyse. Käytännössä tämä tarkoittaa keskeisten käsitteiden läpi käymistä. Samassa yhteydessä kontekstoin niitä tutkielmani aiheeseen ja varhaiskasvatusympäristöön. Näitä kontekstoituja käsitteitä ovat pienten lasten yksinäisyys, lasten vertaissuhteet varhaiskasvatuksessa, varhaiskasvatuksessa tapahtuva poissulkeminen ja yhteenkuuluvuus varhaiskasvatuksen vertaisryhmässä.

Toteutan tutkielmani kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena voi olla etsiä tietoa siitä, mitä aiheena olevasta ilmiöstä jo tiedetään tai mitä ovat keskeiset käsitteet ja niiden väliset suhteet (Kangasniemi ym., 2013). Teoreettisessa viitekehyksessä esittelemäni keskeiset käsitteet nimenomaan avaavat sitä, mitä tutkittavasta aiheesta tiedetään valmiiksi. Käsitteiden kontekstointi sisältää keskeisten käsitteiden välisten suhteiden selittämisen. Kyseessä on siis kuvaileva kirjallisuuskatsaus.

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen päämäärä on, että tutkittava ilmiö pystytään kuvailemaan laajasti ja tarvittaessa luokittelemaan tutkimuksen kohteena olevan ilmiön ominaisuuksia (Kangasniemi ym., 2013). Tätä noudattelevat kirjallisuuskatsaukseen sisällyttämäni käsitteet: tutkielmassani luokitellaan käsittelemääni ilmiöön vaikuttavia tekijöitä sitä vahvistaviin ja heikentäviin. Hyvänä esimerkkinä tästä toimii teoreettisen viitekehyksen kohdalla alaotsikko *varhaiskasvatuksessa tapahtuva poissulkeminen* – poissulkeminen on nostettu esiin yksinäisyyden ilmiötä vahvistavana tekijänä, jolloin se luokitellaan osaksi ongelman syytä. Tutkielmani sisältö koostuu pitkälti tämän kaltaisesta luokittelusta.

Aiheenani olevan ilmiön kuvaamisen jälkeen siirryn tutkimuskysymykseni pariin. Osuus, jossa vastaan tutkimuskysymykseen, menee myös kuvailevan kirjallisuuskatsauksen alle, sillä kysymys on melko laaja ja haen siihen vastausta vertailemalla aiheesta jo saatua tietoa ja kokoamaan sitä yhteen kuvailevalla otteella. Systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen tai meta-analyysiin verrattuna kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tutkimuskysymykset ovat väljempää (Kangasniemi ym., 2013). Oma tutkimuskysymykseni on laaja, jolloin se mahdollistaa yksinäisyyden ennaltaehkäisyn eteen jo tehtyjen toimien, sen eteen tulevaisuudessa tehtävien toimien sekä aiheeseen liittyvien asiakirjojen ja lain läpikäymisen.

Tutkimuskysymykseni on, millaisilla keinoilla yksinäisyyttä voidaan varhaiskasvatuksen henkilöstön toimesta ehkäistä. Kysymystä lähestyn ensin tutustumalla varhaiskasvatuksen työntekijöitä velvoittaviin asiakirjoihin – miten niissä suhtaudutaan yksinäisyyden ehkäisyyn.

Olenneisiksi teemoiksi tekemäni kirjallisuuskatsauksen perusteella nousevat yhteenkuuluvuuden ja poissulkemisen käsitteet. Lisäksi lasten vertaissuhteet kulkevat kaikissa näkökulmissa mukana. Näitä toimiviksi toteamani käsitteitä hyödyntämällä, ja lasten yksinäisyyden ennaltaehkäisystä tehtyjä tutkimuksia vertailemalla, haen ratkaisuja varhaiskasvatusympäristössä esiintyvää yksinäisyyttä vastaan.

4. Tutkimuksen tulokset

4.1. Yksinäisyyden ehkäiseminen varhaiskasvatuksessa

Suomalainen varhaiskasvatus on luonnollinen toteutuspaikka yksinäisyyden vastaiselle työlle, sillä monet lapset viettävät varhaislapsuudestaan huomattavan osan sen piirissä, ovat siellä ensimmäistä kertaa osa vertaisryhmää ja kenties muodostavat siellä ensimmäiset ystävyysseurueensa. Jos yksinäisyyden ennaltaehkäisynä toimivat käytännöt otettaisiin tietoisesti käyttöön, syrjäytymisen vastainen työ olisi jo pitkällä. Kun syrjäytymiselle altistavia suojatekijöitä vahvistetaan ja riskitekijöitä vähennetään, todennäköisyys tämän kaltaisten ongelmien vähentymiselle tulevaisuudessa on suurempi (Laine & Talo, 2002, s. 156).

4.1.1. Yksinäisyyteen puuttuminen asiakirjoissa

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018), esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) tai varhaiskasvatuslaissa (2018) ei ole yhdessäkään käytetty sanaa yksinäisyys tai sanaparia yksinäisyyden ehkäiseminen. Olen kuitenkin tutkielmani teoreettisessa viitekehityksessä selvittänyt, että yksinäisyyden juuret löytyvät hyvin usein poissuljetuksi tulemisesta. Tämän seurauksena lapsi kärsii siitä, ettei hän pääse osalliseksi yhteenkuuluvuuden tunteesta, ja silloin lapsi kokee yksinäisyyttä. Ei siis tarvita kirjaimellisesti yksinäisyyden termiä, vaan yksinäisyydestä ja sen ehkäisemisestä voidaan puhua toisten käsitteiden kautta.

Asiakirjat käsittelevät yksinäisyyden riskiä paljolti samojen käsitteiden kautta, jotka otin osaksi tutkielmaani. Asiakirjat puhuvat muun muassa vertaisryhmässä toimimisen edistämisestä sekä oikeudesta yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2018, s. 21). Varhaiskasvatuslaissa (2018) on linjattu, että varhaiskasvatuksen tavoitteena on kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja sekä edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä. Kyseiset teemat tässä kohtaa varhaiskasvatussuunnitelmaa koskevat lasta osana vertaisryhmää, jossa nimenomaan yksinäisyyden riskiä lisäävät ja vähentävät tekijät ovat olemassa. Ryhmään kuuluminen ja siihen kuulumattomuus ovat yksinäisyyden kokemukseen vaikuttavia tekijöitä, jotka mainitsemalla varhaiskasvatussuunnitelma huomioi yksinäisyyden ehkäisemisen.

Esiopetus kuuluu perusopetuslain piiriin, minkä vuoksi esiopetuksen opetussuunnitelmaa laadittaessa edellytetään suunnitelman tekemistä lasten suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta

ja häirinnältä. Esiopetusikäisiä koskee siis yksinäisyyteen kiinteästi vaikuttavaan kiusaamiseen tietoinen puuttuminen, ainakin velvoite siihen on olemassa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018, s. 14) mainitsee varhaiskasvatuksen tehtäväksi myös edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä ehkäistä syrjäytymistä. Tämä pitää sisällään sosiaalisen yksinäisyyden ehkäisemisen, sillä niin kuin olen tutkielmassani todennut, poissuljetuksi tuleminen ja sitä kautta syrjäytyminen vertaisryhmästä on usein yksi selkeimmistä yksinäisyyden merkeistä. Olen selvittänyt yksinäisyyden johtavan usein syrjäytymisen kierteeseen, jolloin maininta syrjäytymisen ehkäisystä tarkoittaa myös yksinäisyyden ehkäisyä.

Edellä esittelemissäni kohdissa, sekä varhaiskasvatuslaissa että varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, puhutaan lapsen oikeuksista yhteisöllisyyteen, ryhmään kuulumiseen ja vertaissuhteisiin. Tämä puoltaa teoreettisen viitekehyksen kohdalla esittelemäni yhteenkuuluvuuden käsitteen tarpeellisuutta tutkielmani aiheen ja tutkimuskysymyksen yhteydessä: kun puhumme yksinäisyydestä ja sen ennaltaehkäisyn keinoista, on olennaista tarkastella yhteenkuuluvuutta lääkkeenä yksinäisyyttä vastaan.

Tutkimustiedon valossa yhteenkuuluvuus on usein teema, jota ei oteta tietoisesti pedagogiseen käyttöön, vaan siihen kiinnitetään huomiota vasta yhteenkuuluvuuden ollessa uhattuna esimerkiksi lapsiryhmässä tapahtuvan kiusaamisen tai syrjinnän vuoksi (Juutinen, 2015). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet velvoittaa kuitenkin myös suunnitelmalliseen kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. ”Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia.” (Opetushallitus, 2018, s. 31-32) Herää ajatus, onko tämä kohta varhaiskasvatussuunnitelmasta ohitettu, mikäli lasten vertaissuhteisiin ja yhteenkuuluvuuden lisäämiseen ei ole tietoisesti panostettu, vaan niitä aletaan ajatella vasta kiusaamisen tai syrjinnän käydessä ilmi?

Toisaalta varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on kirjannut sen, miten käytännössä kiusaamista, väkivaltaa ja häirintää ehkäistään, paikallisesti päätettäviin asioihin. Yhtenä esimerkkinä paikallisesta varhaiskasvatussuunnitelmasta, Helsingin kaupungin suunnitelmassa (2019) puhutaan vertaissuhteista ja niiden vaalimisesta. Ennaltaehkäisykin löytyy kirjauksesta: ”Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyysuhteita. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen ja ennaltaehkäisyyn.” (s. 26)

Asiakirjojen voidaan tulkita ohjeistavan yksinäisyyden ehkäisemiseen ja siihen puuttumiseen. Varhaiskasvatushenkilöstöllä on velvollisuus puuttua yksinäisyyteen lapsiryhmissä ja ennaltaehkäistä sitä. Lähtökohdat yksinäisyyden ehkäisemiselle ovat olemassa, mutta miten varhaiskasvatuksen työntekijät ovat velvoitettaneen toteuttaneet?

4.1.2. Varhaiskasvatuksen työntekijät yksinäisyyden ehkäisijöinä

Kun keskitytään niihin keinoihin, mitä on yksinäisyyden poistamiseksi ja ennaltaehkäisemiseksi jo käytetty, täytyy esiin nostaa lasten vertaissuhteet ja niiden tukeminen. Koska vertaissuhteista ulkopuolelle jääminen vaikuttaisi aiheuttavan yksinäisyyttä, niiden tukeminen voisi parhaimmillaan kuvitella vähentävän poissulkemista ja siten myös yksinäisyyden kokemusta. Vertaissuhteiden tukeminen mainitaan myös Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, kun käsitellään kiusaamista ja sen ehkäisyä: ”Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia” (2018, s. 31-32).

Tavat, joilla vertaissuhteita on tuettu, ovat moninaiset. Varhaiskasvatuksen opettajien on havaittu tukevan lasten keskinäisiä vertaissuhteita muun muassa rakentamalla tasavertaisia oppimisympäristöjä, luomalla moraalisia pelisääntöjä, ryhmäyttämällä, järjestämällä opettavia leikkejä sekä havainnoimalla vapaata leikkiä ja osallistumalla siihen (Pikkumäki & Peltola, 2017, s. 12). Lasten ohjaaminen ja opettaminen vertaissuhteissa on myös kiusaamisen ehkäisyä (Repo, 2015, s. 125), jolloin se osuu yksinäisyyden ennaltaehkäisyn ytimeen.

Käytännössä vertaissuhteiden tukemisen ja edellä luettelemieni keinojen voidaan ajatella pitävän sisällään paljon sosiaalisten taitojen opettelua. Sosiaaliset taidot ovat olennaisia, kun halutaan muodostaa suojatekijöinä toimivia vertaissuhteita, eli sellaisia vuorovaikutussuhteita lapsiryhmän sisällä, jotka suojaavat lasta esimerkiksi juuri yksinäisyydeltä (Laine & Talo, 2002, s. 150). Pikkumäen ja Peltolan (2017) luettelemista vertaissuhteiden tukemisen keinoista opettavien leikkien järjestäminen, ryhmäyttäminen, moraalisten pelisääntöjen luominen ja leikkiin osallistuminen ovat keinoja, joissa opettajalla on mahdollisuus suoraan vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja.

Laineen ja Talon artikkelissa (2002) on kehitelty interventiomallia päiväkodin vertaisryhmästä syrjäytymiseen, ja he esittävät siinä teoriaa negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessista. Heidän mukaansa tällaisen kierteen katkaisemiseksi yksi keino olisi nimenomaan sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyvä interventio. Interventio sanana tarkoittaa sosiaalista väliintuloa

(Repo, 2015, s. 104). Tässä tapauksessa interventio tarkoittaisi siis vuorovaikutukseen ja siihen liittyvien taitojen tukemiseen. Koska vertaisryhmästään poissuljetuiksi tulevat todennäköisemmin lapset, joilla on vaikeuksia ryhmässä toimimisessa (Pikkumäki & Peltola, 2017, s. 11; Rubin, Fredstrom & Bowker, 2008), on sosiaalisten taitojen harjoittelu ja tukeminen perusteltu toimenpide yksinäisyyttä vastaan.

Pikkumäki ja Peltola mainitsevat opettajien toimivan myös esimerkkeinä ja vuorovaikutuksellisen vertaisilmapiirin luojina lapsiryhmässä (2017, s. 12). Varhaiskasvatuksen henkilöstö vaiuttaa ilmapiiriin lapsiryhmässä eleillään, ilmeillään, tekemisillään, tekemättä jättämisillään, olemuksellaan ja asenteellaan (Repo, 2015, s. 105). Varhaiskasvatuksen henkilöstö voi siis katsoa omaan olemukseensa ja toimintaansa laajemmin miettiessään sitä, millä tavalla hän toimii yksinäisyyden ja sitä aiheuttavien tekijöiden ehkäisemiseksi. Hyvää ilmapiiriä luomalla voidaan ennaltaehkäistä negatiivista vuorovaikutusta lapsiryhmässä (Repo, 2015, s. 108), jolloin ilmapiiriin voidaan ajatella olevan yksi yksinäisyyden ehkäisykeinoista.

Varhaiskasvatuksen henkilöstön aktiivisen toiminnan lisäksi myös läsnäololla lapsiryhmässä näyttäisi olevan vaikutusta siellä tapahtuvaan kiusaamiseen ja tarkastelemaani poissulkemiseen. Erään tutkimuksen haastatteluissa toistui samanlainen kerronta lasten toimesta: heidän mukaansa ”tyhmää” tapahtuu silloin, kun aikuinen ei näe tai aikuisilla on kiire. (Kirves & Stoor-Grenner, 2017, s. 21). Jo pelkkä varhaiskasvatuksen työntekijän läsnäolo näyttäisi tämän perusteella pitävän vertaissuhteissa tapahtuvaa negatiivista vuorovaikutusta kurissa.

Useimmiten poissulkemista tutkimusten mukaan näyttäisi tapahtuvan lasten keskuudessa niin kutsutun vapaan leikin aikana, erityisesti ulko- ja roolileikeissä, joissa lapset hajaantuvat suurelle alueelle (Pikkumäki & Peltola, 2017, s. 15). Lasten vapaasta leikistä on myös sanottu, että jos lapset toimivat täysin omilla ehdoillaan, se tarkoittaa ryhmässä vallitsevan tällöin ”viidakon lait” (Repo, 2015, s. 189). On helppo nähdä yhteydet näiden tutkimustulosten ja sen, että negatiivista vuorovaikutusta tapahtuu aikuisen katseen ulottumattomissa, välillä – aikuisen läsnäolon puuttuminen antaa mahdollisuuden kiusaamiselle.

Voiko olla, että lapset tiedostavat, että poissulkeminen on aikuisten mielestä väärin, jolloin he tekevät sitä enemmän silloin kun aikuisia ei ole paikalla? Varhaiskasvatuksen henkilöstön on todettu käyttävän suoraa kerrontaa lasten vertaissuhteissa tapahtuvaa poissulkemista kohdattaessaan (Pikkumäki & Peltola, 2017, s. 16). Suora kerronta tarkoittaa tässä asiayhteydessä sanallisesti tilanteeseen puuttumista. Koska varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on tapana toimia näin,

on loogista ajatella, että lapset tiedostaisivat, miten aikuiset haluaisivat heidän toimivan vertaissuhteissaan, ja tämän tiedostaessaan poissulkisivat toisiaan useammin silloin, kun aikuinen ei huomaa.

Toisaalta myös se, että varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on tapana puuttua poissulkemiseen suoran kerronnan kautta, tarkoittaa sitä, etteivät poissulkemistilanteet pääse kehittymään aikuisten läsnä ollessa, sillä he puuttuvat poissulkemiseen sitä nähdessään. Varhaiskasvatuksen työntekijät huomauttavat lapsia väärästä toiminnasta, jolloin lasten sosiaalisten taitojen kehittyminen on mahdollista. Tällöin kyse on myös Pikkumäen ja Peltolan mainitsemasta moraalisaantöjen luomisesta (2017, s. 12): luodaan yhteisiä pelisääntöjä sille, kuinka vertaisryhmässä toimitaan. Joka tapauksessa näyttäisi siltä, että varhaiskasvatuksen työntekijöiden läsnäolo lapsiryhmässä vähentää negatiivisen vuorovaikutuksen mahdollisuutta, poissulkemista ja näiden seurauksena yksinäisyyttä.

Pikkumäen ja Peltolan artikkelissa mainittiin varhaiskasvatuksen opettajien tukevan lasten välisiä vertaissuhteita havainnoimalla leikkiä ja osallistumalla siihen (2017, s. 12). Sen lisäksi, että tilanteessa on mahdollisuus tukea lasten sosiaalisten taitojen kehitystä, leikkiin osallistuminen ja sen havainnointi edellyttävät aikuisen läsnäoloa. Koska varhaiskasvatuksen henkilöstön läsnäolo vähentää mahdollisuutta negatiiviseen vuorovaikutukseen, on leikkitalanteisiin tavalla tai toisella osallistuminen yksinäisyyden ennaltaehkäisykeino.

Repo kertoo teoksessaan *Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy* (2015, s. 183) vierailustaan ruotsalaisessa päiväkodissa, josta kiusaamisen sanottiin puuttuvan kokonaan. Kyseisessä päiväkodissa henkilökunta oli paikalla jokaisessa leikkitalanteessa, eivätkä lapset oikeastaan leikkineet keskenään lainkaan. Koska kiusaaminen ja erityisen tarkastelun alla oleva poissulkeminen on yksi yksinäisyyttä aiheuttavista tekijöistä, voidaan olettaa, että aikuisen osallistuminen leikkiin voi vähentää yksinäisyyden mahdollisuutta.

Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on siis keinoja puuttua ja ennaltaehkäistä lasten välistä negatiivista vuorovaikutusta. Mutta millaisia mahdollisuuksia varhaiskasvatuksen henkilöstöllä olisi positiivisen vuorovaikutuksen edesauttamiseen lasten vertaissuhteissa?

Yhteenkuuluvuudesta, sen tärkeydestä sekä sen suomista mahdollisuuksista puhutaan niin varhaiskasvatusta koskevissa asiakirjoissa (mm. varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2018; varhaiskasvatustilasto, 2018) kuin Juutisen (2015) väitöskirjassakin. Olen tutkielmassani toden-

nut, että yhteenkuuluvuuden vahvistamiseksi tehtävien toimenpiteiden tärkeys on perusteltavissa, sillä vertaisryhmän hyväksyntä ja vertaisryhmään kuuluminen ehkäisee yksinäisyyttä (Repo, 2015; Asher & Paquette, 2003).

Yhtenä keinona lasten yhteenkuuluvuuden tunteen rakentamiseksi varhaiskasvatuksen henkilöstö on käyttänyt vertaissuhteiden tukemista. Keinot tähän ovat käytännössä olleet moninaisia: on muun muassa arvostettu lasten välisiä ystävyyssuhteita, kannustettu niihin ja joustettu sovitusta toimintatavoista vertaissuhteita tukevalla tavalla (Moisio, 2018). Lasten ystävyyssuhteille varhaiskasvatuksen henkilöstön asettama paino on myös tärkeä näkökulma vertaissuhteita ajatellen, sillä ystävyyden yksinäisyydeltä suojaava vaikutus on tunnistettu (mm. Asher & Paquette, 2003, s. 77; Laine & Tallo, 2002, s. 150; Rubin, Fredstrom & Bowker, 2008).

Monet keinot, joilla varhaiskasvatuksen henkilöstö voisi yhteenkuuluvuutta rakentaa, limittyvät yhteen jo läpikäymieni asioiden kanssa. Aikuisen osallistuminen lasten väliseen leikkiin paitsi rikastuttaa leikkiä, opettaa sosiaalisia taitoja ja ehkäisee poissulkemista, luo myös yhteenkuuluvuutta (Kirves & Stoor-Grenner, 2017, s. 33). Varhaiskasvatuksen henkilöstö voi luoda lapsiryhmään yhteenkuuluvuutta kehittämällä leikkiä, havainnoimalla sitä ja osallistumalla siihen.

Leikkiin liittyen myös lelujen ja tilojen sijoittelu voivat Juutisen mukaan vaikuttaa siihen, millä tavalla lapset muodostavat ryhmiä ja sulkevatko he toisiaan pois leikeistä (2015, s. 173). Varhaiskasvatuksen opettajien on kuitenkin todettu kiinnittäneen oppimisympäristöihin huomiota vertaissuhteiden rakentumista miettiessään (Pikkumäki & Peltola, 2017, s. 12). Joka tapauksessa huolimatta siitä, onko leikki- ja oppimisympäristöjen tasavertaisuuteen kiinnitetty huomiota, on niiden vaikutus lasten vertaissuhteissa tapahtuvan positiivisen vuorovaikutuksen rakentajana ja sitä kautta yhteenkuuluvuuden vahvistajana tunnistettu. Siksi leikki- ja oppimisympäristöjen tasavertaisuuteen kannattaa kiinnittää huomiota, kun pohditaan keinoja, joita varhaiskasvatushenkilöstö voi käyttää yhteenkuuluvuuden vahvistamiseksi.

Muita mainittuja yhteenkuuluvuuden rakentamiseksi tehtäviä toimenpiteitä ovat muun muassa huumori, ryhmän vahvuuksien hyödyntäminen sekä pienryhmätoiminta ja siinä ongelmanratkaisu (Repo, 2015, s. 128-130). Nämä ovat tekijöitä, joiden toteuttamisen voidaan ajatella olevan mahdollisia hyvän pedagogisen suunnittelun ja lapsiryhmän toiminnan organisoinnin kautta.

Olen keskittynyt pitkälti yksinäisyyden ennaltaehkäisyn keinoihin, joita varhaiskasvatushenkilöstö voi kohdistaa lapsiryhmään. Mutta mitä on tehtävissä yksinäisyyden ehkäisemiselle, kun

katsotaan aikuista ja yksittäistä lasta? Kiusaamisen ehkäisystä puhuessaan Repo linjaa, että kiusaamisen ennaltaehkäisyn määrittelee aikuisen suhde jokaiseen lapseen erikseen, aikuisen suhde koko lapsiryhmään sekä aikuisten keskinäiset suhteet (2015, s. 127). Siksi yksinäisyyden ennaltaehkäisystä puhuttaessa ei voida myöskään ohittaa aikuisen ja yksittäisten lasten suhteita.

Kun mietitään lasta, jolla on syystä tai toisesta riski joutua yksinäiseen asemaan vertaisryhmässään, tarvitsevat he muita lapsia enemmän ohjausta ja tukea aikuiselta. Yksilöllisen tuen keinoksi tällaisille lapsille on ehdotettu erityistä kannattelua ja hyväksyntää (Repo, 2015, s. 153). Kun lapsi saa kannattelua ja hyväksyntää osakseen, saattaa orastava yksinäisyys katketa ennen kuin lapsi syrjäytyy vertaisryhmästään.

Nivalan (2021) mukaan on joskus niin, että joillekin lapsille ominainen tapa olla mukana vertaisryhmän toiminnassa on sivusta seuraileva. Aikuisen täytyy kuitenkin varmistaa, että tällainenkin lapsi kokee itsensä osaksi ryhmää ja kokee itsensä merkitykselliseksi osaksi sitä. Kun aikuinen havaitsee lapsen näyttävän ulkopuoliselta, tämän kuunteleminen ja kohtaaminen on ensiarvoisen tärkeää, jotta saadaan selville, kärsiikö lapsi yksinäisyydestä ja kokeeko hän sosiaalista osattomuutta ryhmässään (Nivala, 2021, s. 52). Varhaiskasvatuksen työntekijät voivat siis riskit tunnistettuaan toimia yksinäisyyden ehkäisijöinä yksilötasollakin.

Kiusaamisen ehkäisyä koskevassa teoksessa on luku huoltajien kanssa tehtävästä yhteistyöstä ja sen merkityksestä (Repo, 2015). Koska käsittelyssä on yksinäisyys varhaiskasvatuksessa, täytyy aihe rajata koskettamaan ainoastaan sitä, mitä varhaiskasvatuksen henkilöstö voi tehdä. Varhaiskasvatuksen työntekijöiden tehtävät tai vaikutusmahdollisuudet eivät ulotu kotikasvatukseen. Varhaiskasvatuksen työntekijät voivat kuitenkin kotien kanssa tehtävällä yhteistyöllä pyrkiä puuttumaan ja ehkäisemään yksinäisyyteen johtavaa negatiivista vuorovaikutusta lasten vertaissuhteissa. Repo esittää, että jotta huoltajien kanssa voidaan keskustella suoraan kiusaamisesta, huoltajien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välisen suhteen on hyvä perustua kasvatuskumppanuuteen tai muuten vahvaan yhteistyöhön (Repo, 2015, s. 211). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet linjaa, että luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajien ja henkilökunnan välisen yhteistyön haastavissakin tilanteissa, esimerkiksi lapsen hyvinvoinnin huolestuttaessa (Opetushallitus, 2018, s. 34). Tämä koskee myös yksinäisten ja syrjäytymisvaarassa olevien lasten huoltajia ja yhteistyötä heidän kanssaan.

Koska yksinäisyyden ennaltaehkäisykeinot liittyvät pitkälti vertaissuhteisiin, sosiaalisiin taitoihin ja näiden tukemiseen, voidaan huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä keskittyä esimer-

kiksi kyseisten osa-alueiden kehittämiseen. Esimerkiksi lasten henkilökohtaisia varhaiskasvatussuunnitelmia laadittaessa näihin teemoihin keskittyminen on nostettu yhdeksi lasten vertaisuhdetaitojen kehittämismahdollisuudeksi (Laaksonen, 2014, s. 5). Lasten huoltajia voidaan ohjeistaa myös näitä teemoja koskevien taitojen harjoitteluun kotona (Laaksonen, 2014, s. 5; Repo, 2015, s. 213-220).

5. Johtopäätökset

Kuten tutkielmani alussa totesin, huolimatta yksinäisyyden sosiaalisista ulottuvuuksista ja lainalaisuuksista, yksinäisyyttä ei voida suoraan päätellä lapsen ihmissuhteista tai niiden määrästä (mm. Asher & Paquette, 2003). Aihe voi olla siitä syystä hieman vaikeasti hahmotettava. Lisäksi yksinäisyyden kokemukseen vaikuttavat monet tekijät, joista puhutaan tutkimuskirjallisuudessa yksinäisyyden käsitettä useammin. Olen siis pyrkinyt, myös tiedonhankinnallisista syistä, käsittelemään yksinäisyyttä muutamien päälähtökohtien kautta.

Tekijät, jotka altistavat tutkimustulosten mukaan yksinäisyydelle, kietoutuvat kietoutuvat varhaiskasvatuksessa vertaissuhteiden ympärille – negatiiviset kokemukset vertaisryhmässä kuten kiusaaminen ja erityisesti poissulkeminen (mm. Kirves & Stoor-Grenner, 2017; Asher & Paquette, 2003), sekä ystävyysuhteen puuttuminen altistavat yksinäisyydelle (mm. Rubin, Fredstrom & Bowker, 2008; Nivala, 2021, s. 53).

Syitä yksinäisyydelle voidaan etsiä monesta kohtaa: yksinäisyyttä kokevasta lapsesta ja tämän sosio-emotionaalista taidoista (Pikkumäki & Peltola, 2017, s. 11; Rubin, Fredstrom & Bowker, 2008, Repo, 2015, s. 139), vertaisryhmästä lapsen ympärillä ja sen aiheuttamista negatiivisista kokemuksista (mm. Kirves & Stoor-Grenner, 2017; Asher & Paquette, 2003) sekä ryhmän henkilökunnasta, sen toiminnasta ja toimimatta jättämisestä (mm. Kirves & Stoor-Grenner, 2017, s. 21; Pikkumäki & Peltola, 2017, s. 12). Usein kaikki nämä syyt ovat syitä ja seurauksia toisistaan ja ne limittyvät yhteen. Sosiaalisen yksinäisyyden ja syrjäytymisen kierteen katkaisemiseksi on kuitenkin olemassa keinoja, joista osa on varhaiskasvatushenkilöstöllä käytössään.

Yksinäisyys varhaiskasvatuksessa on ongelma, jonka ratkaisemisen avainasemassa ovat varhaiskasvatuksen ammattilaiset. Keinoiksi yksinäisyyttä vastaan olen tutkielmassani esittänyt näkökulmia, jotka liittyvät koko lapsiryhmän toimintaan, huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön, sekä yksittäisen lapsen kohtaamiseen. Sosio-emotionaalisten taitojen vaikutukset lapsen vertaissuhteisiin ja niistä saataviin positiivisiin kokemuksiin ovat kiistattomat (Laine & Talo, 2002, s. 150). Niiden eteen varhaiskasvatushenkilöstö voi tehdä paljon yksilön elämässä, mutta myös koko ryhmään kohdistuvien toimenpiteiden kautta.

Millaisilla keinoilla yksinäisyyttä voitaisiin ehkäistä varhaiskasvatuksen henkilöstön toimesta? Vastaus kysymykseen löytynee pitkälti varhaiskasvatuksen henkilöstön läsnäolosta omassa lap-

siryhmässään. Läsnaolo näytti parantavan lasten yhteenkuuluvuuden tunnetta ja estävän kiusaamista (Kirves & Stoor-Grenner, 2017, s. 21). Varhaiskasvatuksen henkilöstön osallistuminen leikkiin korostui selkeänä käytännön toimenpiteenä lasten välistä kiusaamista (Repo, 2015, s. 183) ja sen muotona myös poissulkemista vastaan. Se oli myös keino, jota tutkimusten mukaan on jo käytetty varhaiskasvatuksessa (Pikkumäki & Peltola, 2017, s. 12).

Jotta aikuinen voi ennaltaehkäistä ongelmia, niiden merkit täytyy havaita. Ilman läsnäoloa havaintoja on mahdotonta tehdä, jolloin läsnäolo nousee elintärkeäksi perustaksi yksinäisyyden ennaltaehkäisyn kannalta. Lisäksi hyvällä pedagogisella suunnittelulla on mahdollisuus kehittää keinoja, joilla ehkäistään myös yksinäisyysongelman ensimmäisten merkkien puhkeamista, kuten yhteenkuuluvuuden tietoinen vahvistaminen (Juutinen, 2015), vertaissuhteiden tukeminen (Pikkumäki & Peltola, 2017) tai hyvä yhteistyö huoltajien kanssa.

6. Pohdinta ja arviointi

Tutkielmani eettisyyttä pohtiessani olen käynyt läpi eettisen tutkimuksen piirteitä. Yksi eettisyyden mittari on tutkimuksen hyödyllisyys. Riippumatta siitä, voidaanko tutkimusta arvostella muilla moraalisisilla perusteilla, se voidaan tuomita epäeettiseksi jo pelkän hyödyttömyytensä vuoksi (Stakes, 2005). Olen johdannossa perustellut aiheeni tarpeellisuutta niin varhaiskasvatuksen laadun, varhaiskasvatushenkilöstöä ohjaavien asiakirjojen, kuin yhteiskunnan toimivuudenkin kannalta. Yksinäisyys on teema, jota kannattaa tutkia. Myös se, että aiheesta on varsin vähän kotimaista tutkimustietoa, puoltaa tutkielmani tarpeellisuutta. Tutkielmastani voisi olla hyötyä erityisesti varhaiskasvatuksen kentällä työskenteleville ammattilaisille, sillä se tarjoaa heille keinoja ehkäistä yksinäisyyttä lapsiryhmissä. Tutkimuskysymykseni, millaisilla keinoilla yksinäisyyttä voitaisiin ehkäistä varhaiskasvatuksen henkilöstön toimesta, koskee nimenomaan varhaiskasvatuksessa työskenteleviä, jolloin tutkielma on suunnattu heille.

Yksinäisyys on aiheena varsin herkkä, ja erityisesti kun puhutaan lapsista, vaatii siitä puhuminen eettistä pohdintaa. Olen kirjoittaessani kamppaillut sen kanssa, missä määrin puhun yksinäisyyden syynä lapsessa olemassa olevista piirteistä. Enhän näe lasta ongelmana? Kehitysvoitteita ei varhaiskasvatuksessa tulisi asettaa lapselle, vaan varhaiskasvatuksen toiminnalle, pedagogisille järjestelyille sekä oppimisympäristöille (Lastentarhanopettajaliitto, 2017, s. 13). Olen kuitenkin tutkimuskysymykselläni ohjannut ongelman varhaiskasvatushenkilöstön ratkaistavaksi, enkä ajattele, että näkökulmani tekisi lapsista tai heidän piirteistään ongelman.

Tuntuu jossain määrin kyseenalaiselta puhua lasten kokemasta yksinäisyydestä siten, että aiheesta löytyvä tutkimus koostuu pitkälti aikuisten tekemistä päätelmistä. Tämä on varmasti yleinen ajatus lapsiin liittyvän tutkimuksen parissa, ja siihen on myös kiinnitetty viime vuosina huomiota (Lagström, Pösö, Rutanen & Vehkalahti (toim.), 2021, s. 149). Vääristäkö ”aikuislinssin” läpi katsominen aihetta? Kuitenkin tutkielmassa käyttämistäni tutkijoista esimerkiksi Juutinen (2015) on antanut äänen lapsille tutkimuksessaan *Lasten yhteenkuuluvuuden rakentuminen päiväkotiarjen pienissä kertomuksissa*.

On olemassa monenlaisia tekijöitä, jotka varhaiskasvatusikäisen lapsen elämässä aiheuttavat yksinäisyyden tunnetta. Kontekstini on kuitenkin varhaiskasvatus, joten kaikki sen ulkopuolisen elämän kuten kodin, perheen ja muun lähiympäristön aiheuttama yksinäisyys ovat tarkastelun ulkopuolella, vaikka ne luultavasti näkyvät myös varhaiskasvatuksessa. Tuntuu tietyllä tapaa erikoiselta irrottaa lapsen tausta varhaiskasvatuksesta ja jättää se huomiotta, mutta tämän

kaltaista rajaamista on pakko tehdä, jotta tutkimus ei laajenisi mahdottomaksi. Toisaalta kandidaatin tutkielma tähtää varhaiskasvatuksen opettajan työhön, joten olennaisinta on tarttua siihen, mihin varhaiskasvatuksen henkilöstö voi vaikuttaa lapsen elämässä. Huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön merkityksen olen kuitenkin yksinäisyyden ennaltaehkäisykeinoissa maininnut.

Tutkielmassani huomioin sen, että lasten väliselle negatiiviselle vuorovaikutukselle alttiiksi joutuvat usein sellaiset lapset, joilla on erityisiä haasteita esimerkiksi aggressio- ja itsehillintäongelmien vuoksi (mm. Pikkumäki & Peltola, 2017; Rubin, Fredstrom & Bowker, 2008, Repo, 2015; Laaksonen, 2014). Tämä on näkökulma, joka nousi esiin hyvin monissa aihetta käsittelevissä teksteissä. Olen kuitenkin tutkielmassani jättänyt mainitsematta tuen tarpeet, tukitoimet ja tällaisten seikkojen vaikutukset yksinäisyyteen. Tämä on tietoinen aiheen rajaus, mutta jäin silti pohtimaan, suljinko tällä olennaisesti yksinäisyyteen vaikuttavan tekijän pois tarkastelusta. Mietin, millä tavalla diagnoosi sekä tehostetun tai erityisen tuen tarve vaikuttaisivat lapsen yksinäisyyden kokemukseen? Yksinäisyyden ehkäisyyn liittyen mietin, millä tavalla tuen tarpeiset lapset voitaisiin huomioida ryhmätasolla?

Eräs perustelua vaativa asia tutkielmassani lienee myös valintani käyttää termiä varhaiskasvatuksen henkilöstö. Osassa käyttämästäni tutkimusaineistosta puhutaan pitkälti ainoastaan varhaiskasvatuksen opettajasta ja tämän roolista yksinäisyyteen liittyvien teemojen kanssa. Olen kuitenkin päättänyt olla rajaamatta varhaiskasvatuksen henkilöstöä tämän tarkemmin, jotta mahdollistaisin myös muiden päiväkotien työntekijöiden roolin huomioimisen. Varhaiskasvatuksen opettajat eivät suinkaan ole ainoita työntekijöitä päiväkodissa, jolloin voi olettaa, että myös esimerkiksi varhaiskasvatuksen hoitajien panoksella on vaikutusta lasten yksinäisyyteen siitä huolimatta, että opettajan tulisi olla vastuussa lapsiryhmänsä pedagogiikasta.

Pohdin vielä, voisiko Juutisen (2015) tutkimuksessa mainittu yhteenkuuluvuuden sosiaalista syrjäytymistä ehkäisevä vaikutus näkyä myös yhteiskunnassa laajemmin. Voitaisiinko yhteenkuuluvuutta vahvistamalla ennaltaehkäistä yksinäisyyden yhteiskunnallisia ja ongelmallisia vaikutuksia kuten syrjäytymistä?

Jatkossa aihetta olisi kiinnostava tutkia lasten omien kokemusten kautta. Heidän kokemuksiin vertaissuhteista, yksinäisyydestä ja yhteenkuuluvuudesta kaivattaisiin. Pro-gradu-tutkielmaa varten tästä kandidaatintyöstä löytyy paljon sytykettä – olen kiinnostunut tämän myötä lasten välisistä vertais- ja ystävyysuhteista ja niiden rakentumisen mekanismeista. Näihin teemoihin voisin jatkossa jatkaa syventymistä.

Lähteet

Asher, S. & Paquette, J. (2003) *Loneliness and Peer Relations in Childhood*. Haettu 12.5.2021 osoitteesta

<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1111/1467-8721.01233>

Fromm-Reichmann, F. (1959) *Loneliness, Psychiatry*. Hettu 13.1.2022 osoitteesta

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00332747.1959.11023153>

Juutinen, J. (2015) *Lasten yhteenkuuluvuuden rakentuminen päiväkotiarjen pienissä kertomuksissa*. Journal of Early Childhood Education Research. Haettu 30.4.2021 osoitteesta

https://www.researchgate.net/profile/Jaana-Juutinen/publication/285503401_Lasten_yhteenkuuluvuuden_rakentuminen_paivakotiarjen_pienissa_kertomuksissa/links/565eaca308aeafc2aac90e1c/Lasten-yhteenkuuluvuuden-rakentuminen-paivakotiarjen-pienissae-kertomuksissa.pdf

Junttila, N. (2015) *Kavereita nolla: lasten ja nuorten yksinäisyys*. Tammi. Haettu osoitteesta

https://oulu.finna.fi/Record/oy_electronic_oy.9915660333906252

Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S.M., Pietilä, A.M., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. (2013) *Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon*.

Haettu 7.4.2022 osoitteesta

<https://elektra.helsinki.fi/se/h/0786-5686/25/4/kuvailev.pdf>

Kirves, L. & Sajaniemi, N. (2012) *Bullying in Early Educational Settings*. Haettu 30.4.2021 osoitteesta

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03004430.2011.646724>

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. (2017) *Kiusaavatko pienetkin lapset? Mannerheimin lastensuojeluliitto*. Haettu 30.4.2021 osoitteesta

<https://cdn.mll.fi/prod/2017/08/01174913/Kiusaavatko-pienetkin-lapset.pdf>

Laaksonen, V. (200?) *Lasten vertaissuhdetaidot ja kiusaaminen esikoulun vertaisryhmissä*.

Haettu 30.4.2021 osoitteesta

[https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/42805/1/978-951-39-5564-9_vai-
tos25012014.pdf](https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/42805/1/978-951-39-5564-9_vai-
tos25012014.pdf)

Lagström, H., Pösö, T., Rutanen, N. & Vehkalahti, K. (toim. 2021) *Lasten ja nuorten tutkimuk-
sen etiikka*. Haettu 24.2.2022 osoitteesta
https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/lasten_ja_nuorten_tutkimuksen_etiikka_web.pdf

Laine, K. & Talo, J. (2002) *Interventiomallin kehittelyä päiväkodin vertaisryhmästä syrjäyty-
miseen*. Haettu 9.11.2021 osoitteesta
<https://elektra.helsinki.fi/se/k/0022-927-x/33/2/interven.pdf>

Lastentarhanopettajaliitto (2017) *Pedagogiikan aika*. Haettu 24.2.2022 osoitteesta
<https://www.vol.fi/uploads/2018/10/31eded03-pedagogiikanaikajulkaisu-6.pdf>

Malmberg, T. (2014) *Teoreettinen tutkimus joukkoviestintä- ja mediatieteen intellektuaalisena
tyylinä*. Haettu 23.2.2022 osoitteesta
[https://moodle oulu.fi/pluginfile.php/423785/mod_resource/content/1/Teoreettinen%20tutki-
mus%20joukkoviestint%C3%A4-%20ja%20mediatieteen%20intellektuaalisena%20tyy-
lin%C3%A4.pdf](https://moodle oulu.fi/pluginfile.php/423785/mod_resource/content/1/Teoreettinen%20tutki-
mus%20joukkoviestint%C3%A4-%20ja%20mediatieteen%20intellektuaalisena%20tyy-
lin%C3%A4.pdf)

Moisio, A. (2018) *Lasten yhteenkuuluvuuden tunteen rakentuminen kerhotoiminnassa*. Haettu
12.5.2021 osoitteesta
[https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/103507/1527588075.pdf?sequence=1&isAllo-
wed=y](https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/103507/1527588075.pdf?sequence=1&isAllo-
wed=y)

Nivala, E. (2021) *Osallisuuden vahvistaminen yksinäisyyden ehkäisemisenä varhaiskasvatuk-
sessa*. Haettu 1.5.2021 osoitteesta
<https://jecer.org/fi/wp-content/uploads/2021/02/Nivala-Issue10-1.pdf>

Opetushallitus (2018) *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*. Haettu 17.2.2022 osoitteesta
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Paananen, R., Surakka, A., Kainulainen, S., Ristikari, T., & Gissler, M. (2019). *Nuorten aikuisten syrjäytymiseen liittyvät tekijät ja sosiaali- ja terveyspalveluiden ajoittuminen*. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 56(2). Haettu 5.10.2021 osoitteesta <https://doi.org/10.23990/sa.73002>

Palkeinen, H. (2007) *Yksinäisyys ja vanhuus – erottamaton parivaljakko?* Haettu 5.10.2021 osoitteesta <https://web.b.ebscohost.com/abstract?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jrnl=12357812&AN=32776039&h=xRDWyX9a71BcUMs-gTL1MoxzFimO8byYxl%2b6ZTFEcQ0H0VhufpPVV7CwOdW9KFr%2bNBYmLkE24VdSBk6coDe9oiw%3d%3d&crl=c&resultNs=AdminWebAuth&resultLocal=ErrCrlNo-tAuth&crlhashurl=login.aspx%3fdirect%3dtrue%26profile%3de-host%26scope%3dsite%26authtype%3dcrawler%26jrnl%3d12357812%26AN%3d32776039>

Pikkumäki, S. & Peltola, M. (2017) *Poissulkeminen ja siihen liittyvät vaikuttamiskeinot varhaiskasvatuksessa*. Haettu 12.5.2021 osoitteesta https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/57037/prologi-2017_08-23_pikkum%c3%a4kipeltola_verkkoon.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Repo, L. (2015) *Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy*. PS-kustannus.

Rubin, K., Fredstrom, B. & Bowker, J. (2008) *Future Directions in... Friendship in Childhood and Early Adolescence*. Haettu 2.2.2022 osoitteesta <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5619663/>

Saari, J., (2016) *Yksinäisten Suomi*. Gaudeamus. Haettu 22.2.2022 osoitteesta https://oula.finna.fi/Record/oy_electronic_oy.9915628163906252

Salminen, A. (2011) *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasa: Vaasan yliopisto.

Stakes (2005) *Laadullisen sosiaalitutkimuksen eettiset kysymykset*. Haettu 24.2.2022 osoitteesta:

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75146/Tp4-2005.pdf>

Tirkkonen, S. (2019) *Yhteinen yksinäisyys Koetun yksinäisyyden filosofia*. Haettu 30.4.2021 osoitteesta

<https://journal.fi/ajatus/article/view/88141/47386?acceptCookies=1>

Uotila, H. (2011) *Vanhuus ja yksinäisyys Tutkimus iäkkäiden ihmisten yksinäisyyskokemuksista, niiden merkityksistä ja tulkinnoista*. Haettu 2.5.2021 osoitteesta

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66801/978-951-44-8553-4.pdf?sequence=1>

Van der Horst, F.C.P. & van der Veer, R. (2008) *Loneliness in Infancy: Harry Harlow, John Bowlby and Issues of Separation*. Haettu 24.1.2022 osoitteesta

<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s12124-008-9071-x.pdf>

Varhaiskasvatuslaki (2018) . Haettu 7.2. osoitteesta

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>

Weiss, R.S. (1987) *Reflections on the Present State of Loneliness Research*. Haettu 24.1.2022 osoitteesta

<https://www.proquest.com/openview/e2897bca7c378469063f47ba47701657/1/advanced>